

Ik homo

Een andere benadering van homoseksualiteit

Ben je als jongen te lief, heb je een slap handje of praat je wat zangerig of bekakt, dan ben je al snel een 'homo' volgens middelbare scholieren in Deventer. 'Homo's' zijn vies en daar willen ze niks mee te maken hebben. Tijdens haar afstudeeronderzoek naar gendernormen op middelbare scholen kreeg Marijke Naezer te maken met zeer vergaande negatieve opvattingen over homoseksualiteit. Dit liet haar niet meer los. Naezer vraagt zich af of een andere benadering van homoseksualiteit deze extreem negatieve houding kan veranderen.*

Van 1 september tot 3 december 2004 heb ik op twee middelbare scholen onderzoek gedaan naar hegemoniale genderbeelden, dat wil zeggen dominante ideeën met betrekking tot vrouwelijkheid en mannelijkheid. Ik onderzocht welke bijnamen jongens en meisjes van een vmbo-klas en een havo-klas voor leden van het eigen en het andere geslacht hebben. Door deze bijnamen samen met de leerlingen grondig te analyseren kon ik zien welke normen de jongeren hanteren op het gebied van mannelijkheid en vrouwelijkheid. Bijnamen worden vaak gebruikt om afwijkingen van de norm te benadrukken. Zodra je weet wat als 'afwijkend' wordt bestempeld, kun je conclusies trekken met betrekking tot wat 'normaal' is (Schur, 1971).

Het afstudeeronderzoek was gebaseerd op een vooronderzoek naar bijnamen onder studenten, waarover ik in *Raffia* nummer 3 van 2004 een artikel publiceerde. Een bijnaam waaraan ik in dit vooronderzoek nauwelijks aandacht besteedde, maar die een van de meest belangrijke namen uit het afstudeeronderzoek bleek te zijn, is 'homo'. Deze bijnaam voor jongens riep een enorme hoeveelheid aan connotaties op, voornamelijk negatieve. De uitspraken die gedaan werden over met name mannelijke homo's (lesbische meiden werden minder snel veroordeeld) hebben mij sindsdien niet meer losgelaten. Toen ik tijdens een Summer School Vrouwenstudies het verhaal van cultureel antropoloog Gloria Wekker hoorde over *mati werk* in Suriname, besefte ik dat dit fenomeen een belangrijke bijdrage zou kunnen leveren aan 'onze' benadering van het thema homoseksualiteit.

In dit artikel zal ik allereerst dieper ingaan op de precieze betekenis van de bijnaam 'homo' en de connotaties die eraan kleven. Vervolgens zal ik aan de hand van een artikel en lezing van cultureel antropoloog Gloria Wekker over *mati werk* in Suriname een heel andere benadering van 'homoseksualiteit' laten zien, om af te sluiten met het voorstel dat deze benadering een grote bijdrage zou kunnen leveren aan de discussie over homoseksualiteit op middelbare scholen.

Verwijfd

De bijnaam 'homo' maakt zelfs de meest verlegen leerling aan het praten. Wanneer is volgens mijn informanten een jongen een 'homo'? Allereerst als hij op jongens valt, of met een jongen zoent, naar bed gaat of verkering heeft, aldus de scholieren. Maar hier houdt het niet op. Ook als een jongen niet 'officieel' homoseksueel is, kan hij ernaar vernoemd worden, bijvoorbeeld als hij strakke, meisjesachtige kleding draagt of als hij bepaald gedrag vertoont, zoals 'te close zijn' met andere jongens: "Ik noem een jongen homo als hij anders doet tegen jongens, heel aardig, hand in hand lopen, of een jongen heel veel aanraken." Van jongens wordt verwacht, dat ze zich enigszins afstandelijk tegenover elkaar opstellen.

Verder kan een jongen een andere jongen 'homo' noemen "als hij zich op een verwijfde manier gedraagt." Dit gedrag is op te splitsen in verschillende indicatoren. De manier van praten is er hier één van. "Zo van 't, wat doe je nou?', veel van dat 't'". Een andere informant noemt het "[...] heel kakkerig praten, zo van [zet een deftige stem op] 'hé lul, ga je mee?'" "Dat hij een beetje raar praat, heel langzaam, of te lief." Of "heel apart, heel zachtjes, een

beetje zingen.” Woorden als ‘raar’ en ‘apart’ geven aan, dat het als abnormaal gedrag wordt bestempeld.

Bovendien zouden allerlei kleine bewegingen typisch ‘homo-achtig’ zijn: “Dat hij met zijn beentjes over elkaar gaat zitten, of elke keer zo’n pinkie omhoog als hij zijn kopje pakt.”

“Gewoon ook hoe ze staan, met dat handje zo”, legt een informante van het havo uit, terwijl ze ter illustratie haar hand slap laat hangen. Kenmerkend voor alle bewegingen die ik desgevraagd te zien kreeg, is dat ze heel soepel, heel losjes zijn. Zo is er het zwaaien met een slap handje, het soepel bewegen van de schouders of het achterwerk tijdens het lopen en het rond de vinger draaien van een plukje haar. De beschreven manieren worden getypeerd als ‘verwijfd’, typisch voor meisjes, oftewel niet mannelijk. Ze zijn lief, langzaam, slap, zacht, etcetera. Hetzelfde geldt voor interesses. ‘Homo’s’ zouden interesses hebben die vooral met meisjes in verband gebracht worden, zoals mode, winkelen en gevoelens.

Opvallend is het overvloedige gebruik van verkleinwoorden in de beschrijving van een ‘homo’: hij zit met zijn *beentjes* over elkaar, *pinkie* omhoog, met een slap *handje*, etcetera.

Verkleinwoorden worden normaal gesproken vooral gebruikt voor meisjes. Zodra er verkleinwoorden voor jongens gebruikt worden, zijn dit voornamelijk verwijzingen naar ‘lief’, ‘niet-stoer’ gedrag. Dat ze veel gebruikt worden voor ‘homo’s’ geeft aan hoe over dit soort jongens gedacht wordt.

Een ‘echte man’ valt op vrouwen, niet op mannen. Als een jongen er zeker van wil zijn dat hij geen ‘homo’ genoemd zal worden, doet hij er goed aan zich veel met meisjes bezig te houden. Doet hij dit namelijk niet, dan valt hij op. “Het heeft er ook mee te maken als een jongen mooi is en populair, maar nooit echt meisjes heeft, dat je een vermoeden krijgt”, zegt een havist. Mijn informanten krijgen argwaan als een jongen wel veel meisjes zou ‘kunnen krijgen’, maar nooit ‘iets met ze heeft’. Welke ‘normale’ jongen wil nou niet achter de meisjes aan?

Viezerik

Dat homoseksualiteit niet ‘normaal’ gevonden wordt, moge duidelijk zijn. Het gaat echter nog verder. Mijn vrouwelijke informanten, met name de autochtone meiden, staan nog behoorlijk positief tegenover ‘homo’s’: “Ze zijn heel lief, over het algemeen. De meeste jongens hebben het wel in zich om een beetje stoer te doen, maar zij juist weer niet. Niet dat ik dagelijks met homo’s omga, maar die ik ken zijn heel aardig.”

Dat de meisjes van het havo maar één bijnaam voor ‘homo’s’ kennen, is in overeenstemming met hun tolerante houding ten opzichte van deze jongens. De allochtone meiden hebben echter al een meer ambigue mening. De Turkse meisjes van het vmbo hebben aan één bijnaam niet genoeg en vinden het verschijnsel homoseksualiteit belangrijk genoeg om er in hun ‘eigen’ taal bijnamen aan toe te voegen, namelijk ‘*ipne*’ (letterlijk: ‘homo’), ‘*götdamari*’ (‘kontdarm’) en ‘*serefsiz*’ (‘eerloos persoon’). Deze bijnamen zeggen het nodige over de status van een homo. Ook tijdens een interview stelt een meisje kort maar krachtig: “Ik vind het [homoseksualiteit] vies, heel vies.” Homoseksualiteit blijft voor de allochtone meiden die ik gesproken heb vreemd, apart en vies.

De jongens, autochtoon en allochtoon, gaan nog een stapje verder. In deze groep zou je kunnen spreken van een homofobie. De meeste informanten wisten niet hoe snel ze moesten zeggen dat ‘homo’s’ bij hen uit de buurt moeten blijven. “Ze moeten niet naar mij toekomen, mij proberen te verleiden, bah! Dan zeg ik dat ze op moeten rotten”, vertelt een vmbo-leerling. Een andere jongen van het havo betoogt: “Ik heb zoets van blijf uit mijn buurt, uit een twee kilometer straal. Ze mogen niet in mijn buurt komen. En als ze aan me zitten krijgen ze klappen.”

Zelfs als het om een vriend gaat, zijn veel informanten niet mild in hun oordeel over homoseksualiteit. Ik vraag een jongen van het vmbo wat hij zou doen als een vriend homo blijkt te zijn. Het antwoord laat weinig aan de verbeelding over: “Dan schop ik hem weg

jongen, wat moet ik met een homo?” Niet alleen letterlijk, maar ook figuurlijk nemen mijn informanten afstand van homoseksualiteit. Ze doen ontzettend hun best om mij duidelijk te maken dat zij heteroseksueel zijn: “Het maakt niet zo veel uit hoe een jongen eruit ziet, ik val er niet op of zo”, of: “Ze lopen zo raar met die kont, niet dat ik daar op let...” en : “Ik kijk nooit naar jongens!” De ene na de andere opmerking wordt gemaakt om zich te distantiëren van ‘homo’s’.

Een groepje jongens van het havo deelde zelfs de bijnaam ‘viezerik’ in in de categorie bijnamen voor ‘homo’s’. Ze worden dus letterlijk als vies bestempeld: “Ik kan het gewoon niet aan om een jongen met een andere jongen te zien zoenen en zo. Dat vind ik gewoon echt vies, dan moet ik overgeven. Ze mogen gewoon in hun eigen huis zoenen en weet ik wat, maar niet waar ik bij ben.”

De jongens hebben daarnaast een duidelijk beeld van seks tussen homoseksuele mannen. Op de lijsten met bijnamen kwam ik woorden tegen als ‘konteneuker’, ‘kontelikker’ en ‘anuskrekel’. Tijdens een interview verduidelijkt een informant van het havo: “Ik maak ook wel eens grapjes, gewoon voor de lol: ‘Hé, zal ik je eens lekker in je kont eh....’” Dit beeld doet de ideeën die over ‘homo’s’ bestaan weinig goed.

Mati

Uitspraken zoals hierboven geciteerd bleven nog lange tijd na het onderzoek door mijn hoofd spoken. Deze diepgewortelde overtuigingen stonden immers haaks op bestaande idealen van tolerantie. In september 2005 woonde ik tijdens een Europese *Summer School* Vrouwenstudies een lezing bij van Gloria Wekker over *mati werk* in Suriname. *Mati werk*, hoewel geen eenduidig begrip, is het onderhouden van seksuele relaties met zowel mannen als vrouwen, tegelijkertijd of achtereenvolgens, en het omschrijven van deze seksuele daden in termen van gedrag (Wekker, 1999). De lezing was gebaseerd op haar jarenlange onderzoek naar het fenomeen, waarover zij onder andere een artikel publiceerde (Wekker, 1999). Deze lezing en dit artikel boden een heel andere kijk op homoseksualiteit, waarin niet seksuele identiteit, maar seksuele activiteit centraal staat. Hoe belangrijk dit gegeven is zal snel duidelijk worden.

Wekker vertelt bijvoorbeeld het verhaal van Lydia, moeder van vijf kinderen en getrouwd met de vader van haar laatste twee kinderen. Voordat ze trouwde, had Lydia diverse relaties met vrouwen. Omdat haar man erg jaloers is, moet ze het nu zonder minnares stellen. Dat spijt haar: “Love between two women is stronger than between a man and a woman. Maybe emancipated women will tell a man what they like in the bedroom [...] But to satisfy that man, most women will pretend they have come. But with a woman, you know what you like sexually and so does she” (Wekker, 1999). Niet alle vrouwen geven deze invulling aan het *mati werk*. Het komt bijvoorbeeld regelmatig voor dat vrouwen wél tegelijkertijd een echtgenoot en een minnares hebben. Hoewel *mati werk* vooral met vrouwen geassocieerd wordt, is het ook van toepassing op mannen.

Wat voor mijn argument het meest belangrijke is, is de manier waarop seksualiteit en seksuele voorkeur tot een activiteit worden gemaakt, in plaats van een identiteit. Dit blijkt heel duidelijk uit de woordsoort die door de vrouwen gebruikt wordt om het fenomeen te omschrijven. In plaats van een zelfstandig naamwoord is *mati* namelijk een werkwoord. De vrouwen zeggen niet *Mi na wan mati* (Ik ben een *mati*), maar *Mé mati* (Ik *mati*). Ze omschrijven hun bezigheden als een leuke, aangename activiteit, waarin plezier en seksuele bevrediging *per se* belangrijker zijn dan het object van verlangen (man of vrouw). Westerse labels als hetero-, homo- en biseksualiteit zijn dan ook niet van toepassing. Individuen die zich bezighouden met *mati werk* worden niet als een aparte groep gezien of gestigmatiseerd en hoeven niet ‘uit de kast te komen’ of te vechten voor hun vrijheid (Wekker, 1999).

Hoe anders is dit dan het rigide systeem dat we in Nederland kennen, waarin seksuele identiteit gezien wordt als permanent, onveranderlijk en stabiel. Waarin scholieren een zeer 'rijk' beeld hebben van wat een 'homo' is; tot welk geslacht hij zich aangetrokken voelt, hoe hij eruit ziet, hoe hij praat en hoe hij beweegt. Waarin deze 'homo' gestigmatiseerd, gevreesd en zelfs gehaat wordt. Om wie hij *is*.

Het onderzoek van Gloria Wekker kan een uitweg bieden uit deze benadering van 'homo's'. Door seksualiteit niet als stempel te gebruiken voor identiteit, maar als een beschrijving van de activiteiten waar iemand bij betrokken is, kan seksuele voorkeur/activiteit een minder zwaarwegend onderwerp worden. Zelf heb ik tijdens de *Summer School* ervaren dat het ruimte biedt voor zowel serieuze gesprekken als luchtige grapjes. Helaas was er slechts één mannelijke deelnemer en heb ik alleen gezien hoe het onderwerp door westerse vrouwen benaderd werd. Rekening houdend met mijn onderzoek ben ik nog enigszins voorzichtig om dit zonder meer door te trekken naar de reactie van jongens en van meisjes van niet-westerse afkomst. Toch zie ik in Wekkers analyse van het *mati werk* zeker mogelijkheden om het stigmatiserende, polariserende anti-homo klimaat op Nederlandse middelbare scholen te doorbreken. Het uitgangspunt? "Ik homo" dus.

* 'Homo' staat tussen aanhalingstekens om te benadrukken dat het om de bijnaam en de daarbij horende connotaties gaat.

Marijke Naezer is in augustus 2005 afgestudeerd bij de opleiding culturele antropologie. Dit artikel is gebaseerd op haar afstudeerscriptie over gender en bijnamen onder Nederlandse scholieren en de NOISE Summer School die ze voor haar master Comparative Women's Studies bezocht.

Literatuur

Schur, Edwin M. (1971). Labeling deviant behavior. Its sociological implications. New York: Harper & Row.

Wekker, Gloria (1999). 'What's identity got to do with it? Rethinking identity in light of the mati work in Paramaribo, Suriname.' In: Blackwood, Evelyn and Saskia Wieringa (eds.) Female desires: Transgender practices across cultures. New York: Columbia University Press, pp. 119-138.